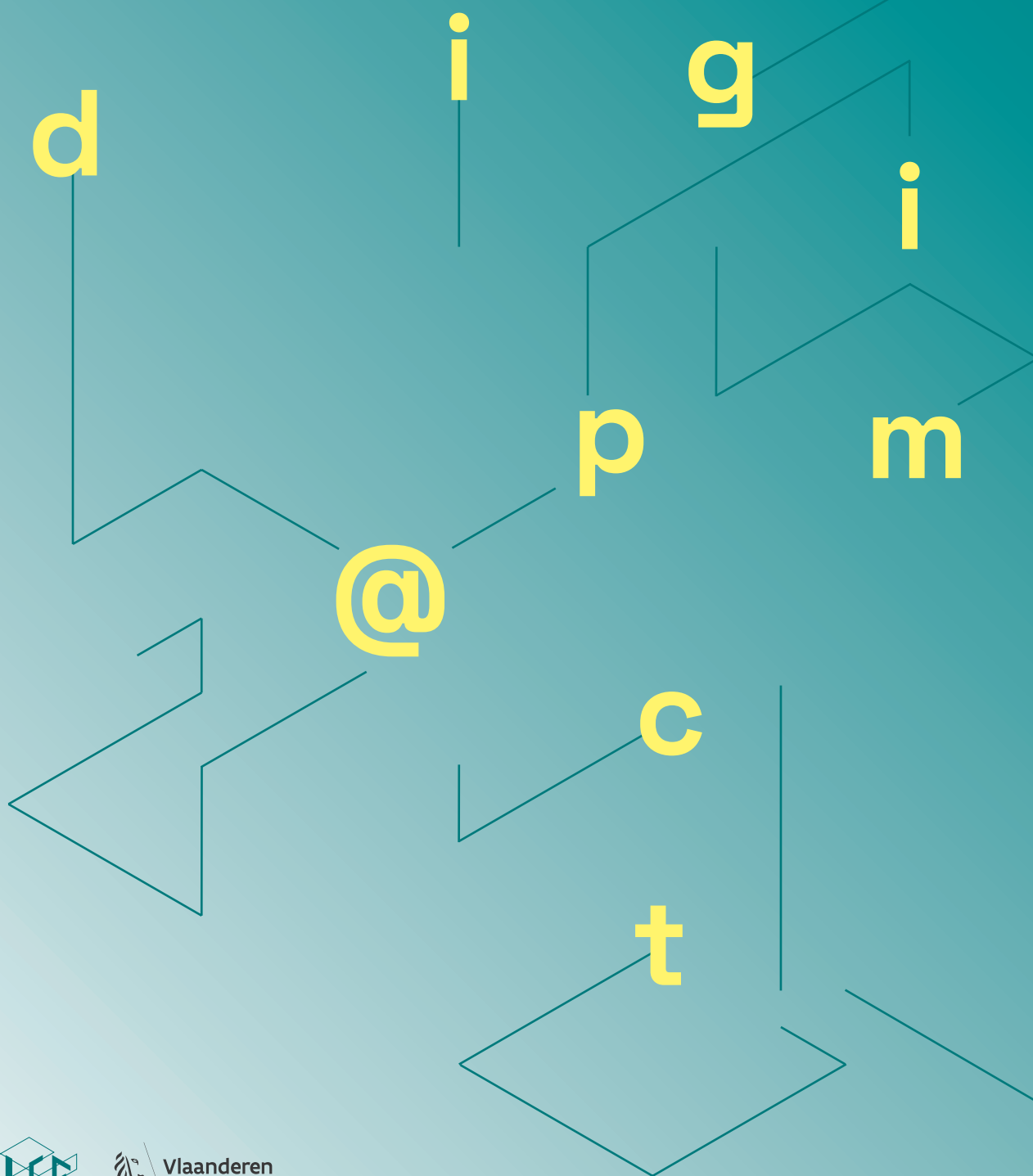

Digimp@ct 2.0

Inspiratiegids duurzaamheid voor
gamestudio's

Digimp@ct 2.0 - Inspiratiegids duurzaamheid voor gamestudio's

Op weg naar een duurzame Vlaamse gamesector

Hoe het begon

Pulse Transitionenwerk presenteerde in 2023 DIGIMP@CT, een rapport dat de basis vormt voor een meer duurzame Vlaamse gamesector. Pulse Transitionenwerk werkte hiervoor nauw samen met het [Vlaams Audiovisueel Fonds \(VAF\)](#) en steunde op een stuurgroep van professionals uit de Vlaamse gamesector. Het project werd uitgevoerd in opdracht van Vlaams minister van Media Benjamin Dalle, en kaderde binnen de ambities van [Level Up Vlaanderen](#), de visienota voor een Vlaams gamebeleid.

Met **Digimp@ct 2.0** zetten Pulse Transitionenwerk en het Vlaams Audiovisueel Fonds de volgende stap, ondersteund door een stuurgroep van stakeholders uit de sector. Daarbij gaan ze actief in gesprek met de gamesector en leggen ze linken met partners om de Vlaamse gamestudio's intensiever te ondersteunen, bijvoorbeeld via opleidingen en inspiratiemomenten.

Meten is weten

Digimp@ct 2.0 begon met een **bevraging** die Pulse, het VAF en de Flemish Games Association (FLEGA) hebben verspreid om een nulmeting te verkrijgen. Daarin polsten ze naar wat duurzaamheid betekent voor mensen in de sector, wat er nu al beweegt en waar er beweging nodig is. Op basis daarvan zetten ze verdere stappen om aan de noden van de sector tegemoet te komen.

Conclusie? **Er is nog veel werk aan de winkel.** Het ontbreekt de gamestudio's niet aan de wil om duurzamer te werken, omdat het volgens hen positieve effecten heeft op hun bedrijf en werknemers. Maar door een gebrek aan tijd, middelen en mensen is duurzaam werken allerminst prioritair.

Zoals ook in de bevraging naar boven kwam: duurzaamheid gaat **niet enkel over ecologische maatregelen** (d.w.z. de impact op het milieu), maar heeft ook betrekking op sociaal-rechtvaardige thema's (bv. werkdruk, (mentaal) welzijn, diversiteit, inclusie of veiligheid). Gamestudio's zoals Beeswax Games hechten nu al belang aan gezonde werkomstandigheden, inclusie en diversiteit en vertalen dat ook naar hun publiek via hun games.

Waarin willen de gamestudio's zich het **eerst verbeteren**? Weinig verwonderlijk komen thema's als gezonder omspringen met dataverbruik, aankoopbeleid, uitstootreductie en groene energie vaak terug. Het optimaliseren van de workflow leeft ook, net als welzijn op de werkvloer en *crunch culture* en meer aandacht voor inclusie en diversiteit, en daaraan gekoppeld ook sociale rechtvaardigheid.

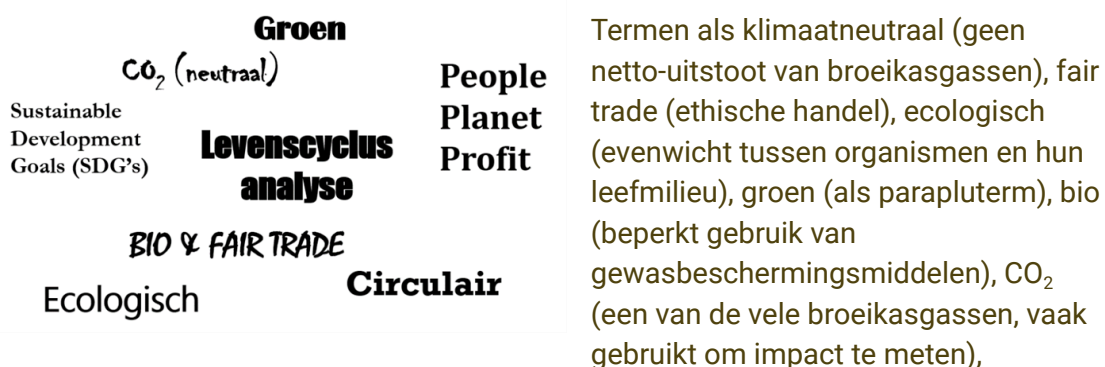
Een grote meerderheid van de respondenten gaf aan interesse te hebben in inspiratiemomenten en workshops over duurzaamheid, terwijl een langdurig traject op minder bijval kon rekenen.

Hoewel de Vlaamse gamesector klein mag ogen, is het **potentieel om maatschappelijk prangende thema's aan te kaarten** erg groot, gelet op het groeiende belang van games wereldwijd – niet het minst de internationale successen van een gameontwikkelaar als Larian Studios. Terwijl een intern duurzaamheidsbeleid momenteel voor velen onhaalbaar lijkt, kunnen ze via **storytelling** wel een groot en internationaal publiek bereiken. Meer informatie over de kracht van verhalen en het potentieel van storytelling vind je in de handige gids die je via de Pulse-website kan downloaden op de projectpagina Digimp@ct 2.0.

Duurzame gamestudio: start hier!

Wat is duurzaamheid?

Bij de opmaak van een duurzaamheidsplan moet je **nadenken over wat je precies onder duurzaamheid verstaat**. Er zijn zo veel synoniemen voor duurzaamheid – die bovendien te pas en te onpas door elkaar gebruikt worden – dat we vaak de focus verliezen.

Termen als klimaatneutraal (geen netto-uitstoot van broeikasgassen), fair trade (ethische handel), ecologisch (evenwicht tussen organismen en hun leefmilieu), groen (als paraplueterm), bio (beperkt gebruik van gewasbeschermingsmiddelen), CO₂ (een van de vele broeikasgassen, vaak gebruikt om impact te meten),

duurzame ontwikkelingsdoelen (SDG's – 17 verschillende vormen van duurzaamheid, ook op sociaal en economisch vlak) passeren regelmatig de revue.

Een van de oudste en meest klassieke **definities van 'duurzaamheid'** dateert uit 1983, maar is vandaag nog steeds relevant, nl. "een ontwikkeling die tegemoetkomt aan de noden van vandaag, zonder de behoeftevoorziening van de toekomstige generaties in het gedrang te brengen."

Duurzaamheid draait dus vooral om gezond verstand en weldoordachte keuzes maken op verschillende vlakken. Je bepaalt daarbij zelf waarop je de focus wil leggen.

Pulse Transitienetwerk en het VAF baseren zich op [Agenda 2030](#), de **17 Duurzame Ontwikkelingsdoelstellingen** (SDG's) en de **5 P's** (*people, planet, prosperity, peace, partnerships*) van de Verenigde Naties, maar ook op het **Donutmodel** van Kate Raworth. Daarbij gebruiken we de SDG's als moreel kompas, maar met extra aandacht voor thema's als klimaatverandering, energie en consumptie.

Wat ook je focus is, zorg ervoor dat dit voor iedereen binnen de organisatie duidelijk is.

Wanneer is een project duurzaam?

Een belangrijke vraag blijft: "Wanneer is een project duurzaam?" Welke definitie van duurzaamheid je ook hanteert, het draait allemaal om een **planmatige aanpak**:

1. Sta vooraf stil bij de mogelijke uitdagingen.
2. Neem doordachte duurzame keuzes, binnen de grenzen van het haalbare, betaalbare en rekening houdend met de draagkracht van je medewerkers.
3. Breng die keuzes achteraf in kaart en leer je uit die ervaring.

Start met een duurzaamheidsplan

Hoe zorg je ervoor dat duurzaamheid steeds 'top of mind' is binnen jouw organisatie? Het is belangrijk om te beseffen dat **verandering van binnenuit** komt. Duurzaamheid is meer dan enkele toevallige keuzes. Het thema maakt idealiter deel uit van het DNA van je organisatie en het takenpakket van elke medewerker.

Neem daarom duurzaamheid op in je **missie, visie en operationele doelen** en ga hiermee planmatig aan de slag. Probeer daarbij met een brede blik naar jezelf te kijken. Ligt de focus op de eigen interne organisatie (gebouwbeheer, woon-werkverkeer, energie ...) en/of op het projectniveau? Betrek ook zeker heel je

team en alle stakeholders bij het actieplan. Niet alleen omdat ze daardoor beter op de hoogte zullen zijn, maar ook omdat ze zo een groter engagement zullen voelen. Je kan als organisatie eigen doelstellingen vooropstellen en deze – samen met een handleiding over hoe je dit wil aanpakken – verspreiden onder je medewerkers.

Zo'n plan kan je zelf samenstellen, met onze aanbevelingen als leidraad. Maar je kan je ook laten inspireren door **bestaande modellen**:

- **Resilience Coaching** is een methodiek die je stapsgewijs door het proces loodst. Organisaties met verankering in Brussel kunnen begeleiding aanvragen bij Leefmilieu Brussel, maar de complete toolkit vind je ook online terug: Educa – [Wikipreneurs](#) – Tools Resilience Coaching NL.
- **MOOOV filmfestival** sleutelde aan een model op maat, waarbij de belangrijkste stakeholders rechtstreeks bevroegd werden vanuit de stelling 'rond welke SDG's zou MOOOV actief moeten zijn?'. Op basis hiervan ging het team aan de slag en vertaalde het de resultaten in een aantal duurzame prioriteiten binnen de missie en visie. Meer info: [Digitaal inspiratiemoment](#) rond duurzaamheid.
- De **Sustatool** is een handige leidraad voor de implementatie van een transversaal duurzaamheidsplan in jouw organisatie. De [Sustatool CJM](#) werd ontwikkeld door en voor de creatieve sectoren in Vlaanderen en is het resultaat van een samenwerking tussen Route 2030, MVO Vlaanderen en Pulse Transitienetwerk.
- Het **Label Ecodynamische Onderneming** beloont bedrijven, verenigingen en Brusselse instellingen die stappen ondernemen om de impact van hun bedrijfsactiviteit op het leefmilieu te verkleinen. Het gaat om een [officiële en gratis erkenning](#).
- Via een **ecocalculator** als Eureka of Jyros kan je de milieu-impact van jouw studio en/of project meten.
 - Het VAF droeg bij aan de ontwikkeling van [Eureka](#), een online meetinstrument dat de milieu-impact van filmproducties in kaart brengt. Bedoeld voor filmmakers, maar Eureka is ook inzetbaar in andere situaties zoals evenementen en conferenties.
 - In Frankrijk werd een calculator ontwikkeld door en voor gamebedrijven met [JYROS](#). Die calculator is gemaakt op maat van de gamesector, maar wel specifiek voor de Franse context. Toch is het een relevant instrument voor de Vlaamse gamesector. Hij maakt het relatieve belang van

logistieke keuzes zichtbaar en geeft je een nauwkeurig beeld van welke die keuzes zijn. [Meer informatie over beide calculatoren vind je hier.](#)

- Hoe je concreet aan de slag kan met de uitdagingen die geformuleerd staan in Agenda 2030, vind je terug op de [databank over SDG's](#) van Pulse.
- Inspirerende voorbeelden van tools en binnenkort ook goede praktijken uit de culturele sector lees je op [Cultuurzaam](#).

Duurzame tips voor studio's en projecten

Als mensen nadenken over duurzaamheid en gamestudio's komen complexe technische installaties, computers en servers in het vizier. Het klopt dat die workflows een belangrijke milieu-impact hebben. Maar ook de **dagelijkse keuzes** op het vlak van bijvoorbeeld transport, energie, catering of aankoopbeleid spelen een rol.

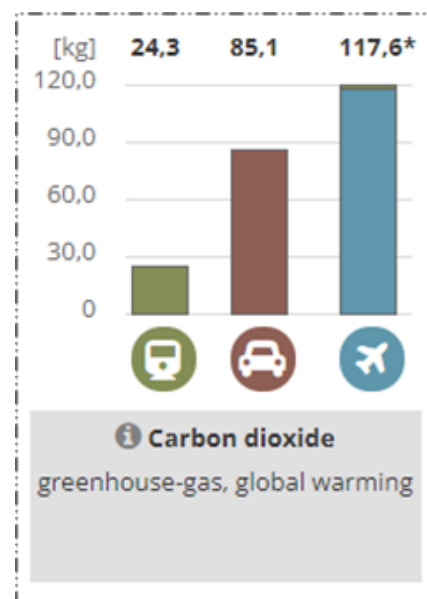
Intern kan je als gamebedrijf bijdragen aan een andere toekomst door **maatschappelijk verantwoord te ondernemen**. De eerste stap is je eigen impact in kaart brengen. We hebben het dan over meetbare factoren, zoals je CO₂-uitstoot en je energieverbruik. Hieronder zetten we nog enkele andere mogelijkheden op een rijtje. Eindigen doen we met de thema's die momenteel de grootste uitdagingen vormen zoals bleek uit de bevraging bij de sector.

1. Transport en mobiliteit

Hoe verplaatsen werknemers en publiek zich naar kantoor, evenementen of conferenties? Hoe bereikbaar is jouw studio? Wat met (internationale) kunstenaars en de prospectie van nieuwe voorstellingen? Hoe kan je de drempel naar milieuvriendelijke transportmiddelen verlagen?

De onderstaande tips kunnen je helpen om een **eigen mobiliteitsplan** op te stellen, met onderscheid tussen woon-werkverkeer, dienstverplaatsingen en goederentransport.

- Is bereikbaarheid van de studio voor medewerkers en bezoekers een criterium bij de keuze van een locatie?

- Interne afspraken over woon-werkverkeer kunnen mensen motiveren om slim naar het werk te komen (bv. de terugbetaling van het openbaar vervoer, een fiets- en carpoolvergoeding). Raadpleeg zeker de mogelijkheden voor het [derdebetalerssysteem](#).
- Plaats diefstalveilige fietsstallingen voor medewerkers en bezoekers.
- Voorzie in de mogelijkheid tot thuiswerk. Zorg ervoor dat medewerkers ook thuis efficiënt kunnen werken met de juiste ICT-apparatuur en dataverbinding. Voorkom echter dubbel gebruik. Anders wordt de milieuwinst door thuiswerk (minder transport) tenietgedaan door de fabricage-impact van het ICT-materiaal.
- Vaak heb je ook partners die ver moeten reizen om tot aan de studiolocatie te komen. Vraag je dus af of hun fysieke aanwezigheid een meerwaarde is voor henzelf en het project. Misschien is een online interventie een optie? Wanneer je het transport voor jouw buitenlandse partners regelt, informeer altijd eerst hoe ze verkiezen te reizen en stel verschillende duurzame opties voor. Moedig hierbij ook 'traag reizen' aan, zoals met de trein en de bus. Denk niet alleen aan de internationale verplaatsing, maar ook aan het transport ter plaatse. Als buitenlandse gast ben je misschien niet vertrouwd met het lokale openbaar vervoer. Duidelijke instructies over vervoersbewijzen en verbindingen of iemand die de gast ter plaatse komt ophalen met het openbaar vervoer kunnen de drempel verlagen.
- Probeer ook je bezoekers en klanten aan te sporen om na te denken over hun vervoer naar jouw studio. Voorzie daarom voldoende informatie (op je website of je sociaalmediakanalen) over hoe bezoekers jou met het openbaar vervoer of de fiets kunnen bereiken.
- Werk zo veel mogelijk samen met lokale leveranciers om het transport te beperken (bv. een lokale drukkerij voor al je drukwerk).

Nuttige links:

- Dankzij instrumenten zoals [Ecopassenger](#) kan je heel eenvoudig de reisduur en milieu-impact van auto, trein en vliegtuig in detail met elkaar vergelijken.
- Kunstenpunt ontwikkelde met [Start to train](#) een kaart met steden die je vanuit Brussel-Zuid met de trein bereikt binnen de 6,5 uur.
- JINT stimuleert en ondersteunt de internationale uitwisseling en samenwerking van jongeren en jeugdorganisaties en ontwikkelde een doordacht reisbeleid als onderdeel van hun [visie op rechtvaardige duurzaamheid](#).
- Kan je niet anders dan het vliegtuig nemen? Dan is CO₂-compensatie steeds een optie, bijvoorbeeld via [Trecological](#) van de Pulsegenoten van Bosplus. Natuurlijk kan je ook terecht bij [Netwerk Duurzame Mobiliteit](#).

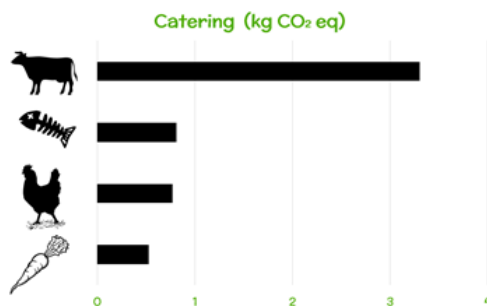
2. Draagvlak

There's no 'I' in team. Organisaties bestaan uit mensen. Draagvlak en participatie zijn bijgevolg cruciaal om de uitdagingen samen en efficiënt aan te pakken. Hoe krijg je jouw collega's mee in het verhaal?

- David van der Ha is duurzaamheidscoördinator aan de UGent. Hij coördineert de uitvoering van het duurzame transitiepad van de universiteit, een breed gedragen participatief project. [Ontdek zijn tips.](#)
- Het is essentieel om het thema in de eerste plaats bespreekbaar te maken. Daarvoor kan je aankloppen bij de experts van [Klimaatcontact](#).
- Daarnaast betrek je best zo veel mogelijk diverse functieprofielen en afdelingen uit je organisatie bij een degelijk vertegenwoordigd ecoteam. Ontdek hoe [M Leuven](#) of [KULeuven](#) hun interne ecoteams vormgeven.

3. Duurzame voeding

Eten en drinken hebben ook een meetbare milieu-impact. Die impact wordt onder meer veroorzaakt door de **landbouwindustrie** (denk maar aan energie, mest, bestrijdingsmiddelen ...), transport en distributie, opslag, verpakking ... Denk daarom goed na over de aard, herkomst, houdbaarheid en hoeveelheid van het voedsel dat je voorziet voor jouw medewerkers.

18% van de Belgische uitstoot van broeikasgassen is toe te schrijven aan de **veeteelt**. Herkauwers stoten namelijk methaan uit, wat bijdraagt tot de toename van het broeikaseffect. Bovendien vraagt de vleesproductie veel water. Wil je toch vlees aanbieden? Zorg er dan voor dat dit vlees afkomstig is van regeneratieve landbouw of agrarische symbiose.

Bovendien kan je standaard een **vegetarisch menu** opstellen, zodat mensen zelf moeten vragen naar een vleesoptie. Onderstaande slogan hebben we 'geleend' van een filmproducente. Zij kiest resoluut voor vegetarische maaltijden op de set en stelt de vraag 'wie is geen vegetariër?'. Mensen die vlees willen eten kunnen dat, maar moeten daarvoor zelf contact opnemen met het cateringbedrijf.

Daarnaast kan je het principe van **circulaire catering** implementeren. Dit houdt in dat het cateringbedrijf probeert om elk product te hergebruiken voordat het wordt

weggegooid. Ze laten geen broodkruimel of appelschil verloren gaan. Sommige externe cateraars hebben hiervan hun specialiteit gemaakt en werken uitsluitend met voedseloverschotten, zoals Shake-Eat of Foodsavers. Werk samen met een fairtrade, vegetarisch of vegan cateringbedrijf.

Steun lokale producenten en kies voor lokale en seizoensgebonden producten. Wat niet in het seizoen is, wordt vaak in verwarmde serres gekweekt, wat opnieuw de CO₂-uitstoot verhoogt. Koop groenten en fruit zo veel mogelijk onverpakt en in bulk aan. Het is niet enkel belangrijk wat je serveert, maar ook hoe je het serveert. Of kies voor een lokaal vegetarisch restaurant, wanneer je uit eten gaat.

Denk niet enkel na over de voeding zelf, maar ook over de **keukenapparatuur**. Kies voor energiezuinige toestellen, vermijd sluimerverbruik en kies voor toestellen op maat van jouw behoeftes. Open koelingen, of te grote diepvrieskasten en koelkasten verbruiken meer energie dan nodig.

Nuttige tips om de afvalberg van je maaltijden te verkleinen:

- Bied gerechten aan waarvoor je geen borden of bestek nodig hebt. Voor maaltijden die wel eetgerei vereisen, voorzie je het best herbruikbare borden en bestek. Vermijd *single use plastics*.
- Laat je niet verleiden tot het gebruik van composteerbare bekertjes en borden. Zij vormen GEEN duurzaam alternatief, omdat ze in de praktijk niet correct gecomposteerd kunnen worden. Daarnaast is het vaak onduidelijk uit welke grondstoffen ze exact zijn gemaakt. Sommige versies bevatten zelfs coatings en lijmen. Ze breken ook te langzaam af voor de bestaande vergistingsinstallaties. Bijgevolg moet je ze weggoeien bij het restafval.
- Laat mensen zelf hun porties bepalen door hen zelf te laten opscheppen of door gebruik te maken van portiegroottes (kleine honger, grote honger).
- Vermijd onnodig transport van gebotteld water en kies resoluut voor kraantjeswater. Waterdispensers en flessenwater lijken voor de hand liggende opties, maar hebben een niet te verwaarlozen impact omwille van het transport en de logistieke rompslomp met leeggoed of pmd.
- Bied plantaardige melkopties aan of kies standaard voor een plantaardige melkvariant.
- Kies voor seizoensgebonden en regionale producten en leveranciers: minder transport, verser én je steunt de lokale tewerkstelling.
- Koop zo veel mogelijk in bulk of verpakkingsvrij. Het is vaak goedkoper, je hebt geen of minder vuilnisbakken nodig én je hebt minder kosten voor de afvoer van het afval.

- Als er na afloop toch nog voedsel over is, kan je dit verwerken tot soep. Je kan de overschotten ook schenken aan organisaties en mensen die extra steun kunnen gebruiken. Verpakt voedsel kan je binnenbrengen bij de Voedselbanken. Populaire apps zoals 'Too good to go' zijn ook alternatieven.
- Composteer groenafval ter plaatse (bv. in een compostbak of wormenhotel) of voer het correct af via jouw gemeente of afvalintercommunale.

Enkele handige links:

- Vegetarisch, biologisch, lokaal? Er zijn tal van manieren om voeding duurzamer te maken. [ProVeg](#) geeft je tips om vegetarisch of veganistisch te eten.
- Ben je op zoek naar een biologische cateraar? Klop eens aan bij [Bioforum](#).
- Hou je het liever lokaal? Verkort je toeleveringsketen via [Steunpunt Korte Keten](#).
- Niet gegeten voedsel is altijd zonde. Bij [Foodwin](#) kan je terecht voor tips om voedselverspilling te voorkomen.
- Nood aan een praktisch kader? Gluur eens bij Kunstencentrum VIERNULVIER dat het [LEF-principe](#) hanteert.
- En ken je [Boerzaam](#) al? Het platform brengt jeugdbewegingen in contact met lokale boeren, maar ook particulieren en bedrijven kunnen er terecht om bijvoorbeeld een menu voor hun medewerkers, vrienden of burensamen te stellen.

4. Sociale rechtvaardigheid, inclusie en diversiteit

- Draag je als gamebedrijf inclusie en diversiteit hoog in het vaandel? Logisch! Maar hoe zet je de theorie om in de praktijk? Het VAF ontwikkelde [een visie en een actieplan](#).
- De transitie zal sociaal-rechtvaardig zijn of ze zal niet zijn. Maar wat houdt een sociaal-rechtvaardige transitie precies in? De [Just Transition Scan](#) van Pulsegenoten Reset.Vlaanderen zet je op weg.
- Hoe maak je jouw organisatie inclusiever en diverser en neem je zo veel mogelijk drempels weg? Een organisatie als 11.11.11 is er niet alleen op internationaal niveau mee bezig, maar timmert ook intern aan een inclusieve en diverse werkplek. [Meer informatie vind je hier](#).
- Heb je vragen over de link tussen klimaat en sociale rechtvaardigheid? [Ontdek de visie van Oxfam](#).

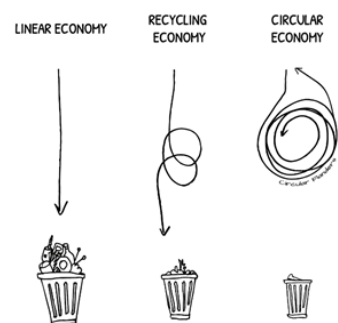
5. Duurzaam aankoopbeleid en afvalstoffenbeheer

Als bedrijf heb je een hele rist spullen en materialen nodig, maar waarschijnlijk blijven er heel wat afvalstoffen over. Wat kan je doen om de **in- en uitstroom van materialen en producten** te verduurzamen?

Het loont alvast om duurzaamheid op te nemen in het **interne aankoopbeleid** van je gamestudio. De basisgedachte van circulaire economie is daarbij een goede start. Circulair aankopen houdt meer in dan puur duurzaam aankopen. De vraag die daarbij telkens gesteld wordt, is het behoud van waarde en het lokaal sluiten van materialenkringlopen.

Circulaire economie gaat nog een stap verder dan een lineaire (ik koop, gebruik en gooi weg) of een recyclage-economie (ik koop, gebruik en recycleer op het einde van de levensduur alle onderdelen volgens de regels van de kunst). Bij circulair aankopen denk je na over de volledige waardeketen. Waar komen de materialen en producten vandaan? Voldoen ze aan mijn behoeften? Zijn ze degelijk ontworpen (ecodesign) en herstelbaar? Kunnen ze, op het einde van hun levensloop, correct ontmanteld worden? Circulair denken gaat verder dan het traditionele aankopen van producten.

Binnen dat keten-denken passen ook initiatieven rond de preventie en vermindering van consumptie (De Transformisten), het herstellen en verkopen van tweedehandsproducten (De Kringwinkel, Troc), het recupereren van grondstoffen en materialen (gaande van klassieke recyclagebedrijven tot materialenbanken). Als je kantoormeubelen nodig hebt, overweeg dan alternatieve tweedehandsopties. Ga langs bij een kringloopwinkel in de buurt of neem eens een kijkje op Freecycle, een online platform waar je gratis goederen kan afhalen en aanbieden.

Als studio kan je in eerste instantie bewust inzetten op het **voorkomen en verminderen van afvalstoffen**:

- Koop producten in bulk aan (koffie, thee, voedingswaren of kantoorbenodigdheden).
- Ga in je aankoopbeleid zo veel mogelijk voor duurzame en circulaire oplossingen (bv. voor meubels of ICT-materiaal). Sommige leveranciers bieden je tweedehands of modulair kantoormeubilair aan. Denk bijvoorbeeld aan de lokale Kringwinkel of initiatieven zoals [Nearly New Office](#).
- Materialen die herbruikbaar zijn, geef je een tweede leven via bv. een lokale kringloopwinkel. Voor elke kilogram die hergebruikt wordt, bespaar je grosso modo één kg CO₂.

Verleng de levensduur van ICT-materiaal:

- Koop ICT-materiaal dat herstelbaar is en houd bij de aankoop rekening met:
 - o de ontmantelbaarheid van een product;
 - o de beschikbaarheid van handleidingen voor de herstelling;
 - o de beschikbaarheid van vervangonderdelen.
- Pimp ouder materiaal: vervang HDD door SSD of voeg extra geheugen toe.
- Gebruik ICT-materiaal zo lang mogelijk: 6 à 8 jaar voor technisch materiaal en 5 tot 10 jaar voor servers.
- Gebruik oudere toestellen voor minder veeleisende taken.
- Gebruik *refurbished* of tweedehandsmateriaal waar mogelijk. Er bestaan leveranciers van tweedehandsmateriaal dat vakkundig nagekeken en hersteld wordt en met garantie wordt verkocht. Weet dat er [officiële kwaliteitsvereisten](#) bestaan.
- Geef materiaal dat je niet meer gebruikt een tweede leven. Schenk of verkoop het aan medewerkers, breng het naar kringloopcentra met elektrohersteldiensten, geef het aan scholen, enz.

- Zorg ervoor dat jouw toestellen op het einde van hun levensduur correct worden afgevoerd (bv. via [Recupel](#)).
- Deel indien mogelijk ICT-materiaal met collega-studio's in de buurt.
- Werk met *thin clients* om medewerkers van thuis uit te laten werken. Zo vermijd je de aanschaf van dubbel materiaal, verbruik je minder elektriciteit, produceer je minder warmte en zijn je medewerkers flexibeler qua werkplek.

Ken en respecteer de **lokale afvalwetgeving**. Wat weinig immers mensen weten, is dat de inzameling van afvalstoffen is vastgelegd in een strikt en bindend wettelijk kader. Vlaanderen is hierbij Europese koploper op het vlak van recycleren, maar opgelet: er bestaat een aparte regelgeving voor Vlaanderen, Wallonië en Brussel.

De Vlaamse Afvalstoffenmaatschappij (OVAM) maakt voor Vlaanderen het **onderscheid** tussen:

- **Huishoudelijke afvalstoffen.** Dit zijn die afvalstromen die in de privésfeer gegenereerd worden. Denk bv. aan restafval, papier en karton, plastic, pmd, ... De wetgeving geeft een duidelijk en bindend overzicht over welke soorten huishoudelijk afval gescheiden moet worden. De gemeente of lokale afvalintercommunale heeft de opdracht om deze stromen in te zamelen en correct te verwerken.
- **Bedrijfsafvalstoffen.** OVAM definieert 24 mogelijke soorten bedrijfsafval. Als één of meer van deze stromen in jouw bedrijf aanwezig zijn, ben je verplicht ze te sorteren en afzonderlijk te laten inzamelen door een erkende inzamelaar. Daarbij moet je als bedrijf een contractuele overeenkomst hebben met deze inzamelaar. Het is verboden om dergelijke afvalstromen in de restafvalzak te deponeren. Vanzelfsprekend zijn niet al die 24 stromen voor elke studio relevant, maar zodra ze aanwezig zijn, ben je verantwoordelijk om deze afzonderlijk af te voeren. Jouw inzamelaar is wettelijk verplicht je op deze sorteerregels te wijzen. Als bedrijf word je geacht een register bij te houden van de uitgaande afvalstromen.
- **Bedrijfsafval dat qua aard en hoeveelheid vergelijkbaar is met huishoudelijk afval.** In sommige specifieke gevallen is er een grijze zone en mag je kleine hoeveelheden bedrijfsafval toch meegeven met de gemeentelijke inzamelrondes. Daarvoor moet aan twee voorwaarden voldaan worden. 1. De hoeveelheden van deze reststromen zijn beperkt in omvang (drie restafvalzakken van 60 liter per tweewekelijkse ophaling of één container van 22,5 kg restafval per tweewekelijkse ophaling), 2. De afvalstromen worden meegegeven in dezelfde inzamelrondes als het huishoudelijk afval (dus via dezelfde betalende vuilnisbakken of -zakken). Dat kan relevant zijn voor de meeste gamestudio's.

Denk aan de beperkte hoeveelheid oud papier, pmd en restafval dat tijdens je dagelijkse kantoorwerking vrijkomt. Deze stromen zijn vaak perfect vergelijkbaar met huishoudelijke afvalstromen. Jouw professionele server daarentegen zal beschouwd worden als bedrijfsafval.

Nuttige links:

- Als je streeft naar een maatschappelijk verantwoorde onderneming, is het belangrijk om je aankopen te toetsen aan ecologische en sociale criteria. De Vlaamse overheid heeft al heel wat informatie gebundeld over [duurzaam aankoopbeleid](#) en de Federale Raad voor Duurzame Ontwikkeling (FIDO) maakte een [Gids voor Duurzame Aankopen](#). Internationaal biedt de [Sustainable Procurement Guide](#) van Julie's Bicycle dan weer een handige leidraad.
- Circulair ondernemen zit al langer in de lift. Binnen elk bedrijf is het aangeraden om de toeleveringsketen te analyseren. Het waarom en hoe van [circulair ondernemen](#) vind je terug op de website van Vlaanderen Circulair. Interreg North Sea Region bundelde 30 lessen uit circulaire experimenten in [PROCIRC](#).
- En wat met je geld? "De wereld van morgen wordt gevormd door de financiële keuzes die we vandaag maken. Banken beslissen waar geld naartoe gaat volgens hun investeringsbeleid", aldus Fairfin. En jij beslist met jouw bedrijf aan welke bank je je geld toevertrouwt. De [BankWijzer van Fairfin](#) scant banken op maatschappelijke thema's en geeft ze een score. Zo kan je eenvoudig een ethische bank kiezen.

6. Werkprocessen en dataverbruik optimaliseren

- Als het over ICT gaat, biedt de [ISO 20000](#) een goede basis om van daaruit je werkprocessen efficiënter te organiseren. Het [Belgisch Instituut voor Sustainable IT](#) brengt Belgische bedrijven, organisaties en individuen samen en helpt hen om de ecologische en sociale voetafdruk van hun IT-diensten en -gebruik te verkleinen via tools, opleidingen, workshops, enz.
- Jouw bedrijf heeft een website en ook die verbruikt heel wat energie. Hoeveel? Dat berekent [Websitecarbon](#). Het bewustzijn rond digitaal verbruik groeit ook in de culturele sector, maar tegelijk zijn er nog veel vragen. Organisaties als Meemoo, Cultuurconnect en Cinematek buigen zich over het thema duurzaam digitaliseren. Voor professionele ondersteuning kan je terecht bij [Statik](#).
- Wholegrain Digital ontwikkelde de [Digital Declutter for Businesses](#) die laat zien hoe je de uitstoot van jouw digitale werking kan verminderen. Je vindt er onder andere tips voor jouw hardware, e-mails, website, videocalls en digitale marketing.

- Een goede workflow stopt niet bij ICT. Je werkplek of het kantoor weerspiegelt waarvoor je bedrijf staat. Van afvalbeleid tot welzijn: de Pulsegenoten van [Duurzaam Kantoor](#) helpen je op weg naar een gezonde en impactvrije werkplek.

7. Uitstootreductie

- Er zijn tal van tools om je CO₂-voetafdruk te berekenen. Specifiek voor de gamesector is er geen meetinstrument van Vlaamse makelij; wel is er het Franse Jyros (<https://jyros-jeuvideo.com/en/home-english/>) en Eureka, een meetinstrument voor audiovisuele producties (www.eurecafilm.eu). Daarnaast biedt het Britse Julie's Bicycle gratis [Creative Climate Tools](#) aan. VITO raadt [deze CO₂-calculator](#) van het Nederlandse Klimaatplein aan.
- Complementair met deze calculatoren is [Untangling the carbon complexities of the video gaming industry](#), een praktische gids van Playing for the Planet Alliance, een initiatief van Video Games Europe. Je kan ook aan de slag met de eerder vermelde MVO-scan of [ISO 26000](#). Zo krijg je een totaalbeeld van jouw organisatie.

8. Groene energie

Energie heeft niet alleen een grote impact op het klimaat, maar kost vandaag de dag ook handenvol geld. Ga daarom in eerste instantie na wat je kan doen om **energie te besparen**. Want energie die je niet verbruikt, is natuurlijk de meest duurzame en goedkoopste.

Enkele concrete tips:

- **Monitor jouw energie- en waterverbruik** en deel deze info met je medewerkers. Wat je niet meet, kan je niet opvolgen of verminderen. Creatieve sectoren verbruiken natuurlijk veel minder dan de zware industrie. Niettemin kan je toch een verschil maken door je eigen verbruik te monitoren en vervolgens doelgericht te handelen. Met een energiescan kan je alvast in kaart brengen hoeveel en waarvoor je energie gebruikt. Pulse ontwikkelde een [energiescan en checklist](#) voor jeugd- en culturele infrastructuur. Die kan je ook toepassen op jouw context. Voor die energiescan werkte Pulse samen met [Emaze](#) en het [Vlaams Energiebedrijf](#) (VEB).
- **Kies bij voorkeur voor hernieuwbare groene energie** en gebruik die efficiënt. Indien mogelijk kan je ook overschakelen naar meer hernieuwbare energiebronnen (zoals zonnepanelen) en de bijhorende infrastructuur (warmtepomp(boiler), batterijen ...). Denk daarbij ook aan een geothermische verwarming, een warmtepomp, zonnepanelen, enz. Op de lange termijn zijn deze alternatieven vaak goedkoper en dus de investering waard.

- o Over klimaat en energie kan je gratis advies aanvragen bij [VLAIO](#). Lokaal kan je aankloppen bij het Energiehuis van jouw gemeente of stad. Op provinciaal niveau kan je terecht bij [Steunpunt Duurzaam Bouwen](#).
 - o Greenpeace helpt je om heel bewust een keuze te maken voor jouw energieleverancier via [Mijn Groene Stroom](#).
- **Werk compact.** Via een slimme combinatie van thuiswerk en flexwerkplekken kan je de oppervlakte van jouw studio optimaliseren. Je bespaart niet enkel op huur en onderhoud, maar ook op het energieverbruik.
- Gebruik zo veel mogelijk **natuurlijk licht**.
- Zorg ervoor dat jouw **verwarmingsinstallatie** (verwarming en sanitair warm water) **regelmatig onderhouden wordt en correct is afgesteld**. Informeer je over energieverbruik bij de plaatsing van nieuwe installaties.
- **Verlaag de comforttemperatuur.** Die verlagen met 1°C geeft een energiebesparing van zo'n 7%.
- Maak afspraken over het **uitschakelen van verlichting en ongebruikte toestellen** tijdens sluitingsuren en voorkom sluipverbruik van toestellen in stand-by.
- **Gebruik** waar mogelijk **energiezuinige ledverlichting** en gebruik die verstandig (bv. met behulp van bewegingssensoren).
- Kies waar mogelijk voor elektrische toestellen met een **gunstige ecoscore**. Misschien zijn ze iets duurder in aankoop, maar die hogere aanschaffingsprijs win je terug door het lagere energieverbruik.
- Zorg voor een **goede klimaatregeling en isolatie** in het gebouw. Voor nieuwbouw zijn strikte energienormen van toepassing. Maar in welke mate is jouw bestaande infrastructuur correct geïsoleerd en geventileerd? Denk daarbij niet enkel aan verwarming, maar ook aan koeling.
- **Gebruik ethernetbekabeling** in plaats van wifi of 5G. De datatransfer is sneller en je hebt minder energieverbruik.
- Vermijd het heen en weer mailen van grote bestanden.
- Verschillende landen hebben een verschillende **elektriciteitsproductie**. Op zoek naar een externe leverancier of partner in het buitenland? Check dan zeker de [impact van de stroomvoorziening](#).
- Optimaliseer jouw **dataopslag en serverpark**:
 - o Zorg dat het vermogen van jouw server of cloud is aangepast aan jouw concrete noden.
 - o Ga na of niet-gebruikte servers uitgeschakeld kunnen worden.
 - o Kies voor duurzame externe dataopslag en monitor jouw datagebruik.
 - o Optimaliseer de klimaatregeling in jouw serverruimte.
 - o Kies voor energiezuinige koeling en onderhoud die correct (regeling, lekdetectie, stoffilters reinigen).

- o Bespreek de optimale temperatuur met je IT-verantwoordelijke.
- o Ruim jouw opslagruimte regelmatig op.
- o Verminder het gebruik van airco via natuurlijke koeling (buitentemperatuur < 15 à 20 graden).

9. Communicatie en merchandise

Merchandise is een leuk extraatje, maar vraag jezelf af of je dit echt nodig hebt en of het een meerwaarde vormt. De meest duurzame en betaalbare gadgets zijn degene die je niet geeft. Zijn ze toch onmisbaar? Bekijk dan in detail wat voor merchandise je aanbiedt. Denk daarbij niet enkel aan de CO₂-uitstoot, maar sta ook stil bij de herkomst van de spullen. Kies waar mogelijk bewust voor lokale alternatieven, waarbij de focus ligt op lokale (sociale) tewerkstelling en het sluiten van de materiaalkringlopen. Koop lokaal, afvalarm en kies voor producten met een meerwaarde.

Wil je **T-shirts** verkopen? Ga dan op zoek naar een lokaal bedrijf dat werkt met organische materialen en onder *fair fashion* valt. Je kan ook altijd eens kijken in lokale kringwinkels en tweedehandszaken. Wat je daar vindt, kan je door (lokale) artiesten laten pimpen.

Ook op het **drukwerk** kan je besparen. Meer en meer drukkerijen bieden duurzame druktechnieken, gerecycleerd papier, enz. aan. Ga hierover in dialoog met jouw leverancier. Intussen kan veel ook digitaal gebeuren. Evalueer dus wat effectief nodig is om te printen.

Communiceer over jouw duurzame keuzes, zowel intern als extern. Jouw duurzame bedrijfskeuzes zijn een meerwaarde voor mogelijke medewerkers, externe klanten en financiers. Deel je ervaringen, creëer draagvlak.

Ook webdesign kan doordacht gebeuren. De **impact van een website** kan je verminderen door:

- o je te beperken tot de essentie en onnodige bewegende beelden te vermijden,
- o afbeeldingen in vectorformaat te gebruiken,
- o het automatisch afspelen van beeld en geluid te voorkomen,
- o samen te werken met leveranciers die duurzame keuzes maken: niet enkel in het design, maar ook op het vlak van hosting. De *Power Usage Effectiveness* geeft weer hoe efficiënt de hosting is. Het marktgemiddelde ligt rond 1.5. Duurzame hosting scoort rond de 1.1.

Conclusie

Duurzaamheid gaat om het maken van bewuste slimme keuzes. Keuzes die je toelaten om te voldoen aan de huidige noden, zonder de kansen van de toekomstige generaties te beperken. Welke klemtoon voor jou in de gamesector belangrijk is, is natuurlijk een persoonlijke keuze en kan van bedrijf tot bedrijf verschillen. In veel gevallen focussen duurzaamheidstips zich op het besparen van CO₂. Denk maar aan het verminderen van energieverbruik, optimaliseren van ICT-toepassingen, gebruik van openbaar vervoer, enzovoort. Maar duurzaamheid kan ook een eerder sociale focus aannemen. Denk maar aan domeinen als welzijn en gezondheid, gelijkheid en diversiteit. Duurzaamheid is een geheel van al die domeinen: de ecologische transitie en sociale rechtvaardigheid gaan hand in hand.

Daarnaast is het belangrijk dat, welke focus je ook hanteert, de keuzes deel uitmaken van een globale missie en visie en bijhorend duurzaamheidsplan. Een plan dat samen wordt ontwikkeld met je medewerkers en belangrijke partners, stakeholders en leveranciers. Zo'n globaal plan geeft een duidelijk kader op korte en langere termijn, biedt houvast en samenhang.

Sommige studio's gaan nog een stap verder en kiezen er bewust voor om duurzame elementen te integreren in de verhaallijnen van de game zelf. Op die manier beïnvloed en inspireer je via het medium 'game' jouw doelpubliek.

Die zoektocht naar duurzaamheid is een proces van experimenteren, inspireren, ervaringen delen. De verschillende partners achter Digimp@ct hebben alvast de ambitie om het thema duurzaamheid binnen de gamesector verder te verdiepen, studio's te inspireren en ondersteunen en mooie praktijken actief te delen. Want samen maken we het verschil.

